

Носач Лариса Леонидовна, канд. екон. наук, доц., кафедра економіки і маркетинга, Национальный аэрокосмический университет им. Н. Е. Жуковского «Харьковский авиационный институт». Адрес: ул. Чкалова, 17, г. Харьков, Украина, 61000. Тел.: 0959184177; e-mail: larysanosach.uk@gmail.com.

Nosach Larisa, PhD in Economics, Associate Professor, Department of Economy and Marketing, National Aerospace University named after N. E. Zhukovsky «Kharkiv Aviation Institute». Address: Chkalova str., 17, Kharkiv, Ukraine, 61000. Tel.: 0959184177; e-mail: larysanosach.uk@gmail.com.

DOI: 10.5281/zenodo.3602669

УДК 330.341.2:338.364

ВПЛИВ РОЗВИТКУ ІНСТИТУЦІЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

А.П. Грінько, П.Л. Грінько

Визначено ключові аспекти розвитку бізнесу в умовах цифровізації сучасної економіки, досліджено чинники впливу на розвиток підприємництва в сучасній економічній системі України. Для підвищення ефективності економічної діяльності запропоновано застосовувати інтеграційну теорію, за якою підприємства генерують і підтримують потоки не тільки товарів/послуг, але й інформаційні, технологічні та потоки взаємних зобов'язань і відповідальності, які трансформуються в цифровій економіці та набувають самостійного значення.

Ключові слова: цифровізація, бізнес, інновацізація, неоінституціоналізм, підприємництво.

ВЛИЯНИЕ РАЗВИТИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНО- ОРГАНИЗАЦИОННОЙ СРЕДЫ НА ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ БИЗНЕСА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКИ

А.П. Грінько, П.Л. Грінько

Определены ключевые аспекты развития бизнеса в условиях цифровизации современной экономики, исследованы факторы влияния на развитие предпринимательства в современной экономической системе

© Грінько А.П., Грінько П.Л., 2019

України. Для підвищення ефективності економічної діяльності пропонується застосовувати інтеграційну теорію, згідно з якою підприємства генерують і підтримують потоки не тільки товарів / послуг, але й інформаційні, технологічні, а також потоки взаємних зобов'язань та відповідальності, які трансформуються в цифрову економіку і набувають самостійного значення.

Ключові слова: цифровізація, бізнес, інновацізація, неонституціоналізм, підприємництво.

THE INFLUENCE OF THE DEVELOPMENT OF THE INSTITUTIONAL ORGANIZATION ENVIRONMENT ON INCREASING BUSINESS EFFICIENCY IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION OF MODERN ECONOMY

A. Grinko, P. Hryenko

The purpose of this article is to uncover the key points that characterize the impact of the institutional and organizational environment on improving business performance in the context of the digitalization of the modern economy and the study of the factors of activation of its business activity in Ukraine. The challenges of globalization, the transition from the industrial to the digital economy, new speeds in business, mobility and transparency – the coming digital revolution, of course, require a revision of the paradigm of business, its transformation from a traditional organization into a technological one. Unfortunately, business development in Ukraine cannot be fully implemented in the current environment, which is explained in most cases by insufficient funds, lack of investment, and tight credit conditions. The following economic factors and conditions (indicators) have a positive (or negative) impact on the effectiveness of entrepreneurship development: the development of the entrepreneurship institute, the level of inflation; the amount of taxes, fees and charges and the amount of tax rates; liquidity level of business partners (companies, firms); the level of prices (tariffs) for certain types of resources, especially for products (services) of monopolies; preventing the establishment of monopoly or monopoly prices, as well as agreements of business entities that restrict competition in commodity markets. At present, domestic economists are characterized by the state of development of institutional problems, not only familiarity with the main achievements of economic thought in this field, but also a significant increase in economic knowledge. First of all, this is about the object of origin: unlike studying the institutional structure of the economies of countries, scientists are exploring a completely unique phenomenon – the transformation of the modern economy into a digital one.

Keywords: digitalization, business, innovation, neo-institutionalism, entrepreneurship.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна значущість методологічного обґрунтування інституційних механізмів

забезпечення ефективності розвитку бізнесу обумовлена зростаючою роллю підприємництва у збільшенні економічного потенціалу української економіки й підвищенні її конкурентоспроможності. На сьогодні підприємництво займає суттєве місце в національній економіці, його розвитку сприяє значний спектр політичних, соціальних, культурних та інших чинників, які притаманні цифровій економіці. Ефективність підприємницького середовища визначається умовами економічної свободи і розвитком організаційно-господарського новаторства, оскільки складна інтегрована система поділяється на зовнішню, як правило, не залежну від підприємців, і внутрішню, що формується безпосередньо підприємцями. Зовнішнє підприємницьке середовище визначається сукупністю зовнішніх чинників і умов, які прямо або побічно впливають на його розвиток. Тому дуже важливим є питання їх визначення та розроблення способів усунення, рекомендацій щодо покращення діяльності та ефективності бізнес-структур, організаційної побудови підприємств, особливо в умовах цифрової економіки. Крім того, під час вирішення проблем розвитку вітчизняного підприємницького середовища використання інституційної теорії сприяє становленню нової парадигми бізнесу, що найбільш повно відповідає реаліям та поглядам передових наукових шкіл.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом багатьох років ученими-економістами приділяється велика увага питанням розвитку бізнесу. Так, Г. Болотов, А. Бугенко, П. Друкер, А. Кредісов, І. Манцуров у своїх працях досліджують термінологічно-категоріальний апарат підприємництва, зовнішні та внутрішні чинники, що впливають на його стан [1–5], А. Рих, Дж.М. Кейнс, Р. Нельсон, Д. Нортон, Й. Шумпетер [6–10] – інституціональну та неоінституціональну теорію, проаналізувавши еволюцію інституціонального суб'єкта, але трансформація сучасної економіки в цифрову вносить суттєві корективи в розвиток бізнесу в Україні, тому потребує нових досліджень цих питань.

Метою статті є розкриття ключових моментів, які характеризують вплив інституційно-організаційного середовища на підвищення ефективності бізнесу в умовах цифровізації сучасної економіки та дослідження чинників активізації його ділової активності в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема теоретичного обґрунтування, методології формування та ефективного управління інноваційним розвитком підприємницького середовища на сьогодні вносить нові риси та потребує урахування всіх умов господарювання під впливом внутрішніх вітчизняних, досить складних

чинників та глобалізаційних економічних процесів. Аналіз поглядів українських учених-економістів доводить, що майже всі науковці дотримуються думки, що підприємницьке середовище – це певні умови, які створюються в суспільстві та впливають на розвиток і функціонування підприємництва. Так, Г.П. Болотов, А.І. Бутенко визначають підприємництво, як «комплекс умов і чинників зовнішнього порядку, які впливають на можливості і кінцеві результати діяльності суб'єктів ринкових відносин, а також дозволяють підприємцеві реалізувати свої цілі і функції» [1; 2], на думку В.А. Кредісова, підприємництво – «соціально-економічні умови і чинники навколишнього середовища, які впливають на функціонування підприємства і вимагають реагування на нього [3], а І.М. Манцурова зазначає, що це «певна система, що включає в себе суб'єктів підприємницької діяльності, нормативно-правову базу, політичну ситуацію, соціальні настрої в суспільстві, які впливають на функціонування підприємства і вимагають відповідного реагування на них» [4]. Найбільш повне визначення, на нашу думку, дає В.В. Мадзігон, який вважає, що підприємництво проявляється в різних сферах бізнесу, куди входять будь-яка справа, купівля, комерційне чи виробниче підприємство, комерційна практика або політика окремого підприємця чи цілої фірми, що ґрунтуються на відповідно складених принципах, свободі підприємницької діяльності, у рамках існуючого правового поля, яке суспільство прийняло для забезпечення максимальної свободи підприємництва [5].

На підвищення ефективності бізнесу помітно впливає розвиток інституційно-організаційного середовища. Отже, обраний інституційний підхід до дослідження розвитку бізнесу є найважливішим підґрунтям, який уможливило вирішення багатьох проблем як в економічній науці, так і на державному й міжнародному рівнях.

Багато інститутів (організацій) є підприємницькими і з урахуванням спеціалізації своєї діяльності надають послуги та впливають при цьому на відповідні підприємницькі організації. Інституційна структура являє собою сукупність інститутів, які виконують певні функції та забезпечують ефективну взаємодію економічних суб'єктів. Артур Рих характеризує ці структури як історично сформовані, «у формуванні яких людина приймала і продовжує приймати активну участь», тому й «основні людські відносини необхідно розглядати не як безпосередні, а крізь призму різних реальних суспільних інститутів» [6]. Вважаємо, що на макроекономічну реакцію впливають різнопланові діючі інститути і саме цей факт обумовлює врахування їх не тільки в економічному

сенсі, а й під час прогнозування впливу певних управлінських рішень на процес реформування всього господарського життя. Держава при цьому виступає не тільки активним провідником інтересів інституціональних суб'єктів, але й інструментом зменшення невизначеності у відносинах господарських суб'єктів за допомогою розробки умов, форм і правил їх соціально-економічної взаємодії.

В умовах різноманітності господарських суб'єктів і за відмінності їх інтересів установлення та підтримки системи правових норм виявляється досить складною справою. Тому діяльність на цих ринках має залежати від правової системи держави. Посилення ролі державних органів у розвитку бізнесу та ринкової економіки визначав Дж.М. Кейнс: «Розширення функцій уряду у зв'язку із завданням координації схильності до споживання і спонукання до інвестування я захищаю як єдиний практичний можливий засіб уникнути повного руйнування існуючих економічних форм і як умову для успішного функціонування особистої ініціативи» [7].

Дж.М. Кейнс, використовуючи інституціональний підхід, запропонував оригінальну теорію зайнятості, відсотка і грошей, що ґрунтується на припущенні про існування в господарських суб'єктах схильності до споживання, заощадження та інвестицій, що сприяло формулюванню висновку про необхідність активного втручання держави в економічну діяльність не тільки на стадії перерозподілу доходів, але й на стадії їх формування через стимулювання ефективного попиту.

На відміну від Т. Веблена, який показав еволюційний розвиток інституціональних об'єктів, взаємозв'язок, характер і основні риси яких були обумовлені основним інститутом власності, Й. Шумпетер проаналізував еволюцію інституціонального суб'єкта як першопричини змін в інституціональній структурі суспільства. Він підкреслював вирішальну роль створених суб'єктом-«новатором» нових споживчих благ, методів виробництва і транспортування товарів, ринків і нових форм економічної організації, які є імпульсом, що приводить капіталістичний механізм у рух і забезпечує його розвиток [8, с. 126]. Суб'єкт-«новатор», радикально змінюючи рутинні способи і форми виробництва і реалізації продукції, «безперервно революціонує економічну структуру з середини, руйнуючи стару структуру і створюючи нову. Цей процес «творчої руйнації» є самою суттю капіталізму» [8, с. 27]. На думку Й. Шумпетера, новатор-«руйнівник» здійснює революцію інституційної структури капіталістичного суспільства і забезпечує її прогресивний розвиток, водночас створює передумови для її підриву, змінюючи в суб'єктно-об'єктну структуру інституту власності. Одноосібний суб'єкт

власності, що виконує функції «індивідуального лідерства, заснованого на авторитеті особистості і особистої відповідальності за успіх» [8, с. 186], характерний для ранньої індустріальної стадії капіталізму, зникає з історичної арени, залишаються наймані управлінці вищої та нижньої ланки, великі й дрібні власники акцій як представники інституту асоційованого власника. Відбувається інституціоналізація діяльності людини, що означає процес формування функціональних, нормативних та владних відносин між інституціональним суб'єктом і суб'єктами навколишнього зовнішнього середовища. У цьому сенсі інституціональний суб'єкт є носієм визначених специфічних норм і правил як результату погоджень взаємодій індивідів в рамках цього інституту, що накладає економічні обмеження на поведінку взаємодіючих сторін.

Таким чином, інституційне середовище – це межі, в яких закладаються інституційні угоди та діють формальні механізми, забезпечені нормативно-правовими актами і неформальні, які формуються через призму менталітету держави, представленого звичаями та традиціями. Спочатку підхід неінституціоналістів (Р. Коуз, О. Вільямсон та їх послідовники) розглядався на підставі вивчення нормативно-правових актів, що привело до виникнення назви «інституційного середовища» як екзогенно заданої категорії. Але з кінця 1970-х років серед неінституціоналізму виник напрям, запропонований Д. Нортеном, суть якого полягає у взаємозв'язку розвитку інституційного середовища з часом, що, відповідно, впливає й на динаміку економічного зростання. При цьому інституційні зміни можуть виникати через взаємодію господарських суб'єктів і бути спонтанними, що призводить до зміни неформальних правил гри. Це, у свою чергу, провокує на реакцію з боку держави у вигляді змін формальних правил гри. Таким чином, відбувається амбівалентний розвиток інституційного середовища, що впливає на баланс між формальними і неформальними механізмами залежно від змін і називається конгруентністю інститутів. Неформальні правила гри можуть розвиватися поступово і повільно, тобто еволюційно, або зі сплеском нової сили – кумулятивно [9].

На розвиток і поведінку господарських суб'єктів певним чином впливають рутини, що забезпечуються стійкістю стереотипів поведінки. В еволюційній теорії цей термін «може виникати до постійно повторюваних шаблонів діяльності всієї організації або на рівні індивідуума» [10]. Інакше кажучи, рутини значною мірою гальмують розвиток середовища, оскільки звикання до напрацьованих дій призводить до деякої «комфортності», що має несвідомий характер. Це поняття є базовим в еволюційній теорії фірм і

суперечить неокласичній теорії. Фірми вирішують змінити старі рутини тільки в разі крайньої потреби. Причини такої стійкості полягають у тому, що рутини – це своєрідне вкладання коштів у активи, а їх заміна також буде вимагати значних витрат. Ось чому інституційні зміни, які є характерними на сьогодні для українського бізнесу, на жаль, можна визначити як еволюційні, а не кумулятивні.

Виклики глобалізації, перехід від індустріальної до цифрової економіки, нові швидкості в бізнесі, мобільність і прозорість – наступаюча цифрова революція, безумовно, потребують перегляду парадигми ведення бізнесу, його трансформації від традиційної організації в технологічну.

Таким чином, у сучасних умовах бізнес розвивається під впливом цифрових трансформацій і залежить від рівня адаптації до нових умов економічних взаємовідносин. Потреба формує пропозицію – розвивається цілий напрям бізнесу – кластер компаній, що пропонують продукти і послуги у сфері цифрових технологій, у тому числі в галузі управління людськими ресурсами.

Підкреслюючи величезну значущість цифровізації сучасної економіки, дослідження показують, що інноваційні рішення не завжди знаходять відгук у постачальників і споживачів, які продовжують працювати по-старому. Подекуди стримуючим чинником виступає недостатньо розвинена інфраструктура (низька пропускна здатність каналів зв'язку, відсутність доступу до мобільного інтернету, нестача центрів обробки даних тощо). Історичні факти свідчать про те, що подібні ситуації часто виникають на етапі початкової фази нової техніко-економічної хвилі, коли вона, набираючи хід, починає виходити за межі дослідницьких організацій, інноваційних компаній, нових секторів, залучаючи до свого руху традиційні сектори економіки і, згодом, інститути держави і суспільства. Ми підтримуємо думку, що – «Особливу увагу слід звернути на те, що в інноваційних процесах провідне значення мають механізми запуску «інноваційної хвилі», без яких пріоритети і точки зростання економіки можуть багато років знаходитись в інкубаційному періоді, тобто надто повільному визріванні. На це має звернути увагу інститут державної політики, розуміючи, що в динамічних умовах світового розвитку «запізнення» недопустимі» [11, с. 36].

Класифікація суб'єктів господарювання в Україні сьогодні відповідає нормам статті 55 Господарського кодексу (в ЄС класифікація суб'єктів господарювання визначена з 2003 р. нормами EU Recommendation № 2003/361), але для впровадження в Україні норм Директиви ЄС № 2013/34/ЄС від 26.06.2013 р. «Про щорічну фінансову звітність, консолідовану фінансову звітність та пов'язані з

ними звіти певних типів компаній» було прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень» від 5 жовтня 2017 року № 2164-VIII, згідно якої змінено класифікацію суб'єктів господарювання (мікропідприємства: чистий дохід від реалізації < 700 тисяч євро, балансова вартість активів < 350 тисяч євро малі підприємства: чистий дохід від реалізації < 8 млн євро, балансова вартість активів < 4 млн євро; середні підприємства: чистий дохід від реалізації < 40 млн євро, балансова вартість активів < 20 млн євро), проте в ЄС для цілей політики щодо малого та середнього бізнесу використовується класифікація саме за нормами EU Recommendation № 2003/361 і визначена критеріями, наведеними в таблиці 1.

Таблиця 1

Класифікація суб'єктів господарювання

Вид бізнесу	Критерій	ЄС	Україна
Мікросуб'єкти бізнесу	Річний оборот, млн євро	< 2	< 2
	Кількість працівників	< 10	< 10
	Річний баланс, млн євро	< 2	Не визначено
Суб'єкти малого бізнесу	Річний оборот, млн євро	< 10	< 10
	Кількість працівників	< 50	< 50
	Річний баланс, млн євро	< 10	Не визначено
Суб'єкти середнього бізнесу	Річний оборот, млн євро	< 50	< 50
	Кількість працівників	< 250	< 250
	Річний баланс, млн євро	< 43	Не визначено

Як показують результати дослідження кількість зареєстрованих суб'єктів підприємницької діяльності в Україні останнім часом зменшується, що пов'язано з нестабільністю економічної ситуації на фоні проведення операції об'єднаних сил, недосконалістю та суперечливістю норм нормативно-правової бази, що вимагає постійного відслідковування змін і коригування діяльності, соціальними настроями в суспільстві на макрорівні – бідністю українського суспільства, що породжує соціальну напругу, яка посилюється невиконаними обіцянками політичних лідерів тощо (рис. 1). При цьому основну частину підприємницького середовища в Україні становить малий та середній бізнес, який має гарну реакцію, тому в умовах невизначеності подальшої траєкторії техніко-економічної хвилі він виступає своєрідним індикатором. Як бачимо на рис. 1, починаючи з 2015 по 2017 р. на фоні зменшення кількості всіх суб'єктів господарювання від 1 974 439 од. у 2015 р. до 1 805 144 – у 2017 р. малий та середній бізнес значно перевершує сегмент великих підприємств і займає суттєву частку в бізнесі України.

На зміну умов здійснення підприємницької діяльності також значно впливає курс країни на євроінтеграцію та цифровізацію, що потребує від України поєднання європейського досвіду регулювання підприємництва із заходами, що сприяють розвитку бізнесу в умовах нестабільності та ослаблення підприємницької ініціативи. Завдання вимірювання рівня цифровізації економіки набуває щороку все більшого значення. У світовій практиці індекси цифрової економіки розраховуються не тільки міжнародними організаціями, а й іншими суб'єктами світового господарства.

Ефективність бізнесу визначається умовами економічної свободи і розвитком організаційно-господарського новаторства, оскільки складна інтегрована система поділяється на зовнішню, як правило, не залежну від підприємців, і внутрішню, що формується безпосередньо підприємцями. Важливим показником розвитку бізнесу в країні є Індекс економічної свободи, який складається з таких 10 індексів: свобода бізнесу, свобода торгівлі, податкова свобода, свобода від уряду, грошова свобода, свобода інвестицій, фінансова свобода, захист прав власності, свобода від корупції, свобода трудових відносин. Кожен із цих десяти складових Індексу економічної свободи оцінюється за шкалою від 0 до 100 балів (табл. 2).

Бізнес в Україні, на жаль, не може повноцінно розвиватися в сучасних умовах, що пояснюється в більшості випадків, недостатньою кількістю коштів, відсутністю інвестицій, жорсткими умовами кредитування. Таким чином, сучасні реалії українського суспільного життя яскраво демонструють високу залежність бізнесу в Україні від

зовнішніх умов, а показник України перебуває в зоні «невільні» (рис. 2). Україна у 2019 р. за рейтинговою оцінкою посідає 162-ге місце з-поміж 178 країн світу, а її Індекс економічної свободи становить 52,3 бала зі 100 можливих.

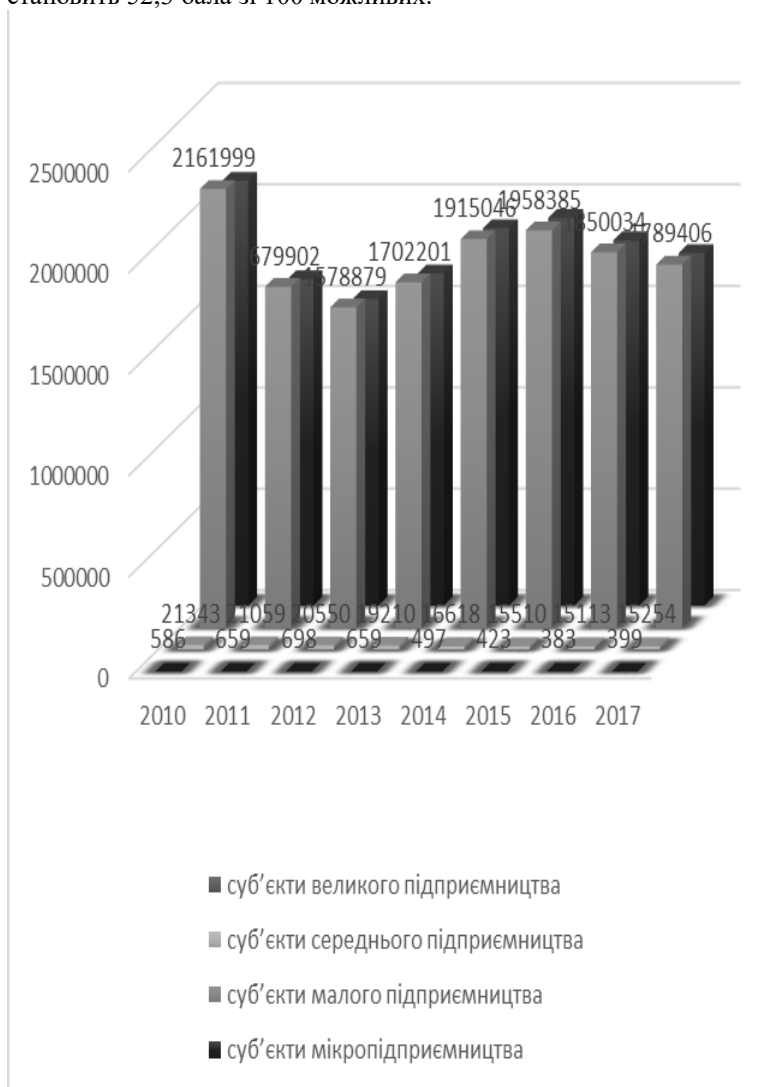

Рис. 1. Динаміка розвитку підприємницького середовища в Україні

Значення індексу економічної свободи

Значення індексу	Градація
80–100	Вільні (free)
70–79,9	В основному вільні (mostly free)
60–69,9	Помірно вільні (moderately free)
50–59,9	В основному не вільні (mostly unfree)
0–49,9	Не вільні (repressed)

Лідерами рейтингу економічної свободи є такі держави, як Гонконг, Сінгапур, Нова Зеландія, Швейцарія та Австралія. Зазначений рейтинг розробляється з метою демонстрації рівня економічної свободи країн, у тому числі й України, оскільки створення й адаптація інновацій, на нашу думку, не можлива в тому разі, коли в державі відсутні механізми, що спрощують діяльність малого та середнього бізнесу, що особливо актуально для інноваційних організацій.

На ефективність розвитку підприємництва позитивно (або негативно) впливають зокрема, такі економічні чинники й умови (показники): розвиток інституту підприємництва, рівень інфляції; кількість податків, зборів і платежів, розміри податкових ставок; рівень ліквідності господарюючих партнерів (компаній, фірм); рівень цін (тарифів) на певні види ресурсів, особливо на продукцію (послуги) монополій; недопущення встановлення монополюючих високих або монополюючих низьких цін, а також угод господарюючих суб'єктів, які обмежують конкуренцію на товарних ринках. Важливими умовами є постійне зміцнення національної грошової одиниці, підвищення рівня її купівельної спроможності та деякі інші чинники і умови. Безумовно, й для успішного розвитку підприємництва потрібні стабільність політичної обстановки в країні, визнання всіма гілками влади тієї обставини, що без підтримки підприємництва економічне зростання є неможливим, підвищення ефективності розвитку економіки загалом та добробут людей.

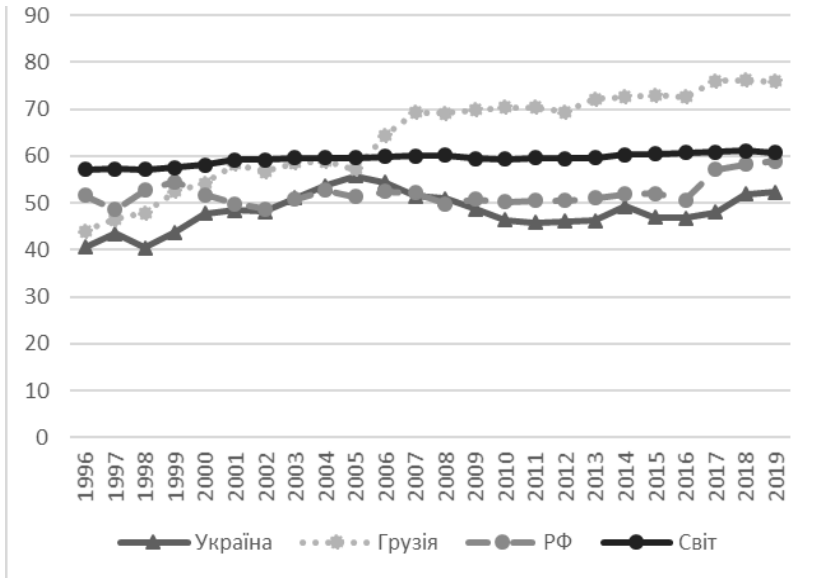

Рис. 2. Рівень економічної свободи України за Індексом економічної свободи

Висновки. Сьогодні вітчизняними економістами характеризується стан розробки інституційних проблем не тільки знайомством з основними досягненнями економічної думки в цій галузі, але й значним прирощенням економічного знання. Перш за все це відноситься до об'єкта походження: на відміну від вивчення інституційного устрою економіки країн, учені досліджують абсолютно унікальне явище – трансформацію сучасної економіки в цифрову. Тому до нових напрямів інституційної економічної теорії, на нашу думку, відноситься інтеграційна теорія підприємств, за якою підприємства генерують і підтримують потоки не тільки товару/послуг, але й інформаційні, технологічні та потоки взаємних зобов'язань і відповідальності, які трансформуються в цифровій економіці та набувають самостійного значення. Вони виконують роль своєрідної сполучної тканини в економічних процесах. Руйнування цих потоків призводить до втрати стійкості всієї економічної системи.

На основі цієї теорії по-новому постає критеріальна функція організації: від максимізації прибутку, яка не відображає реалій нової цифрової економіки, до системних критеріїв інноватизації, ефективності й відповідальності відносин за лінією держава – власник – менеджер – працівник.

Список джерел інформації / References

1. Болотов Г. П. Генеза та розвиток теорій підприємництва / Г. П. Болотов, Ж. В. Дерій, О. Б. Семченко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Економічні науки: наук. зб. – Чернігів, 2011. – № 4 (54). – С. 7–17.
Bolotov, G., Deriy, Zh., Semchenko, O. (2011), “Genesis and development of the theories of entrepreneurship”, *Bulletin of the Chernihiv State Technological University. Economic Sciences Series: Scientific Collection*, Chernihiv. State. Technol. Univ., Chernihiv, No. 4(54), pp. 7-17.
2. Бугенко А. І. Підприємництво в Україні: напрямки розвитку / А. І. Бугенко, І. М. Сараєва, С. В. Якимов. – Одеса : Фенікс, 2007. – 68 с.
Butenko, A., Sarajeva, I., Yakimov, S. (2007), *Entrepreneurship in Ukraine: directions of development*, Phoenix, Odessa, 68 p.
3. Кредісов В. А. Система суспільно-економічних чинників функціонування підприємництва / В. А. Кредісов // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць / наук. ред. І. К. Бондар. – К., 2004. – Вип. 3 (34). – С. 3–9.
Kredisov, V. (2004), “System of socio-economic factors of functioning of business”, *Formation of market relations in Ukraine: Coll. Sciences. Washes*, Kyiv, Vol. 3(34), pp. 3-9.
4. Розвиток малого підприємництва як фактор конкурентоспроможності та економічного зростання (статистичний аспект) : монографія / за ред. І. Г. Манцурова. – К. : КНЕУ, 2009. – 181 с.
Mantsurov, I. (ed.) (2009), *Small business development as a factor of competitiveness and economic growth (statistical aspect): monograph*, KNEU, Kyiv, 181 p.
5. Мадзігон В. В. Проблеми оптимізаційного розвитку підприємництва в Україні на сучасному етапі / В. В. Мадзігон // Молодь і ринок. – 2011. – № 7 (78). – С. 23–27.
Madzigon, V. (2011), “Problems of Optimization of Entrepreneurship Development in Ukraine at the Current Stage”, *Youth and the Market*, No. 7(78), pp. 23-27.
6. Рих А. Хозяйственная этика / А. Рих. – М. : Посев, 1996. – 810 с.
Rich, A. (1996), *Economic Ethics*. Sowing, Moscow, 810 p.
7. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс ; пер. с англ. под ред. А. Г. Милейковского и И. М. Осадчей. – М. : Прогресс, 1978. – 430 с.
Keynes, J.M. (1978), *The general theory of employment, interest and money*, Progress, Moscow, 430 p.
8. Шумпетер Й. Капитализм, социализм и демократия / Й. Шумпетер ; пер. с англ., предисл. и общ. ред. В. С. Автономова. – М. : Экономика, 1995. – 540 с.
Schumpeter, J. (1995), *Capitalism, socialism and democracy*, Economics, Moscow, 540 p.

9. Каплан Р. Стратегическое единство: создание синергии организации с помощью сбалансированной системы показателей / Р. С. Каплан, Д. П. Нортон. – М. : Вильяс, 2006. – 384 с.

Kaplan, R., Norton, D. (2006), *Strategic unity: creating synergy of the organization with the help of a balanced scorecard*. Villas ID, Moscow, 384 p.

10. Нельсон Р. Эволюционная теория экономических изменений / Р. Нельсон, С. Уинтер. – М. : Дело, 2002. – 536 с.

Nelson, R., Winter, S. (2002), *The evolutionary theory of economic change*, Delo, Moscow, 536 p.

11. Белявцева В. В. Методологія управління інноваційним розвитком регіону : монографія / В. В. Белявцева. – Харків : Друкарня Мадрид, 2017. – 215 с.

Belyavtseva, V. (2017). *Methodology for managing innovative development of the region: monograph*, Madrid Printing House, Kharkiv, 215 p.

Гринько Алла Павлівна, д-р екон. наук, проф., декан факультету менеджменту, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. E-mail: grinko.alla@gmail.com.

Гринько Алла Павловна, д-р экон. наук, проф., декан факультета менеджмента, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. E-mail: grinko.alla@gmail.com.

Grinko Alla, Doctor of Economics, Professor, Dean of the Faculty of Management, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, Ukraine, 61051. E-mail: grinko.alla@gmail.com.

Гринько Павло Леонідович, канд. екон. наук, доц., кафедра міжнародної економіки, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. E-mail: pavelgrinko@gmail.com.

Гринько Павел Леонидович, канд. экон. наук, доц., кафедра международной экономики, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. E-mail: pavelgrinko@gmail.com.

Hrynko Pavlo, PhD in Economics, Associate Professor of the Department of International Economics, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, Ukraine, 61051. E-mail: pavelgrinko@gmail.com.

DOI: 10.5281/zenodo.3602712